

ZAČÍNÁME SE ZOOMTEXTEM: SPOUŠTĚNÍ A NASTAVENÍ

(úvod)

Jaromír Tichý
Břetislav Verner

Obsah a redakce textu: Břetislav Verner

© Autoři lekce, ver. 2022: Tento kurz je určen pro výuku zrakově postižených uživatelů speciálního zvětšovacího a odečítacího programu ZoomText nebo Fusion a autoři kurzu nabízejí pro tento účel celý text nebo jeho části k bezplatnému použití a šíření. Zároveň však autoři prosí, aby přitom vždy byl uváděn odkaz na tento původní zdroj, z něhož použití textu kurzu nebo jeho částí pochází (viz „licenci“ v poslední kapitole).

Názvy produktů, firem apod. použité v textu mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

OBSAH

1	O tomto výukovém kurzu	3
2	Co je ZoomText a komu a k čemu slouží.....	3
2.1	Co ZoomText nebo Fusion nabízejí.....	4
3	Jak ZoomText spustíte	5
4	Ovládací prvky: menu a nástrojová lišta	5
4.1	Menu tlačítek	6
4.2	Dialogová okna	7
5	Co jsou klávesové zkratky a klávesa ZoomTextu	7
6	Jak nastavit barvy, jas a zvětšení obrazovky	8
7	Jak nastavit hlas a hlasovou odezvu (echo)	9
8	Klávesové zkratky používané v této lekci	11
9	Jak dále	12
9.1	Obsah dalších lekcí	12
9.2	Licence	12
9.3	Poděkování a kontakt	12

1 O tomto výukovém kurzu

Naše zkušenost říká, že uživatel zřídka (spíše nikdy) čte manuál od začátku do konce, aby se naučil s příslušným softwarem zacházet. Mnohem obvyklejší praxe je, že se uživatel snaží metodou „pokus – omyl“ se naučit, co a jak lze se softwarem dělat, a když si neví rady s nějakou konkrétní funkcí či nastavením, podívá se do manuálu jen na toto konkrétní téma.

Proto jsme se rozhodli začínajícím uživatelům ZoomTextu usnadnit seznámení se se ZoomTextem pomocí tohoto výukového kurzu, který je orientovaný po úlohách, tedy např. vyhledávání na internetu a práce s poštou, psaní a čtení dokumentů, psaní a čtení emailu, práce s tabulkovým procesorem apod. A v každém případě chceme kurz udržet v pozici "nekopírujeme manuál", což kromě jiného znamená nezahlit čtenáře technickými podrobnostmi, nýbrž ho jen seznámit se základními principy a základními nastaveními a funkcemi ZoomTextu a s principy práce v příslušné aplikaci - uživatel má vedle kurzu k dispozici manuál resp. nápovědu a podrobnosti si tam najde sám, když bude vědět, co může nastavit a kde to najde.

Uživatel ZoomTextu jistě může text kurzu číst od začátku do konce, za mnohem rozumnější však považujeme styl výběrového učení: Např. zajímá-li se o práci na internetu, tak si přečte úvod a lekci 1. Nebo ho primárně zajímá práce s textem, tak si přečte úvod a lekci 2. Nebo se chce dozvědět, co je to rozpoznávání textu a jak skenovat, tak si přečte úvod a lekci 3. A jinou lekci si přečte někdy později, až bude chtít se s dotyčnou úlohou seznámit. Ve všech případech však doporučujeme **začít Úvodem**.

Koncoví uživatelé se mohou podle tohoto výukového kurzu učit doma sami, nicméně za mnohem efektivnější způsob pokládáme kombinovat výuku s profesionálním lektorem a individuální výuku doma. Tím hned říkáme, že tento kurz může být přínosem jak pro koncové uživatele, tak pro lektory.

Kurz je určen spíše pro začátečníky, předpokládáme však, že uživatel již zná některé principy práce s počítačem (např. nevysvětlujeme zde rozložení klávesnice, co je to soubor, složka apod.). V každém případě cílem kurzu je, aby se zde uživatelé ZoomTextu (nebo Fusionu) dozvěděli věci, které v manuálu běžně nenajdou, a aby jim práce se ZoomTextem připadala přirozená a jednoduchá.

2 Co je ZoomText a komu a k čemu slouží

ZoomText je speciální zvětšovací software, který je velmi rozšířený mezi slabozrakými uživateli počítačů se systémem Windows. ZoomText znamená nejen zvětšování, je vybaven mnoha dalšími užitečnými funkcemi, s jejichž pomocí si mohou slabozrací

uživatelé přizpůsobit prostředí počítače takovým způsobem, aby pro ně byl dobře přístupný email, internet, textový editor Word a mnoho dalších aplikací.

Skupina slabozrakých je velmi rozmanitá, téměř každý slabozraký uživatel počítače má specifické potřeby s ohledem na typ svého zrakového hendikepu. Cílem kurzu je představit program ZoomText takovým způsobem, abyste snadno našli funkce, které potřebujete, které vám vyhovují a které vám pomohou při práci s počítačem.

Pro studium kurzu a pro efektivní využití ZoomTextu je nutné, abyste

- se orientovali na klávesnici počítače,
- rozuměli pojmu počítačový program a uměli spouštět počítačové programy.

2.1 Co ZoomText nebo Fusion nabízejí

Program ZoomText existuje ve dvou verzích, jako zvětšovač bez hlasové podpory pod názvem ZoomText Mag nebo jako zvětšovač a odečítač pod názvem ZoomText MR. Program Fusion je integrovaný zvětšovací program ZoomText Mag s odečítačem Jaws. Funkce zvětšovače jsou ve všech verzích stejné, mají je tedy plně k dispozici uživatelé všech tří programů. V tomto výukovém kurzu budeme probírat hlasovou podporu odpovídající zvětšovači a odečítači ZoomText MR a vše, co platí pro hlasovou podporu ZoomTextu, platí také pro Fusion. Nicméně odečítač Jaws integrovaný v programu Fusion poskytuje větší podporu hlasu než ZoomText MR, takže uživatelé Fusionu určitě mohou využívat všech funkcí v tomto kurzu probíraných, pravděpodobně však zjistí, že v některých ohledech Fusion nabízí silnější hlasovou podporu než zde popisovanou.

Při práci s počítačem můžete využít:

- Zvětšovací funkce ZoomTextu
- Nástroje ZoomTextu
- Hlasový výstup, pokud máte ZoomText MR s hlasovou podporou nebo Fusion

2.1.1 Zvětšovací funkce ZoomTextu umožňují

- Zvětšovat obraz na monitoru počítače
- Zvýraznit textový kurzor a kurzor myši
- Nastavit specifické rozvržení barev s ohledem na potřeby uživatele a jeho zrakovou vadu
- Zvýraznit systémový fokus

Poznámka: Termínem „fokus“ se označuje místo (zaměření), kde se aktuálně v počítači nacházíte – tj. spustíte-li nějakou akci, tak se akce provede právě na položce pod fokusem.

2.1.2 Hlasový výstup ZoomTextu umožňuje

- Odečítat prostředí Windows: například přečíst ikony aplikací, přečíst aktuální čas, název programu, ve kterém pracujete apod.
- Hlasem přečíst text dokumentů: například přečíst text ve Wordu, text v PDF dokumentu či informace na internetových stránkách.

2.1.3 Nástroje ZoomTextu

ZoomText je vybaven mnoha různými speciálními nástroji, které práci s aplikacemi usnadňují: například pro nastavení zvětšeného pohledu, filtraci barev, nastavení hlasového výstupu a způsobu čtení, pro podporu kamery do USB a rozpoznání textu. S některými nástroji se v tomto kurzu seznámíte podrobněji.

3 Jak ZoomText spustíte

ZoomText se většinou spouští automaticky po přihlášení do počítače, přinejmenším si to takto můžete nastavit (podle příkladu v kapitole 4 níže).

Pokud není ZoomText spuštěný, spustíte jej tak, že

- odklepnete ikonu ZoomTextu na ploše, nebo
- zadáte patřičnou klávesovou zkratku, nebo
- spustíte ZoomText z nabídky Start takto: stisknete klávesu WIN, napíšete slovo ZoomText a odklepnete ENTER.

Poznámka: Chcete-li se ZoomTextem pracovat plynule bez přerušování, musíte jej aktivovat na stránkách výrobce. Bez aktivace ZoomText běží jen ve zkušebním režimu po dobu 40 minut, pak musíte počítač restartovat.

4 Ovládací prvky: menu a nástrojová lišta

Uživatelské rozhraní (okno ZoomTextu), které sdružuje hlavní ovládací prvky ZoomTextu, kdykoli otevřete klávesovou zkratkou CTRL + CAPSLOCK + U (podržíte klávesy CAPSLOCK a CTRL a pak k nim přitisknete klávesu U). Většinu času totiž ZoomText pracuje na pozadí a poskytuje zvětšený a zvýrazněný pohled na dění na obrazovce a uživatelské rozhraní s ovládacími prvky není viditelné.

Uživatelské rozhraní ZoomTextu lze otevřít jedním ze tří způsobů:

- Klávesovou zkratkou CTRL + CAPSLOCK + U
- Klepnutím na okno ZoomTextu na hlavním panelu
- Klepnutím na ikonu ZoomTextu v systémové liště hlavního panelu

Pokud používáte ZoomText s hlasovou podporou, obsahuje uživatelské rozhraní nabídku „ZoomText a tři karty ZVĚTŠOVAČ, ODEČÍTAČ a NÁSTROJE. ZoomText Mag bez hlasové podpory má jen dvě karty ZVĚTŠOVAČ a NÁSTROJE.

Před kartou Zvětšovač je položka s názvem „ZoomText“, její nabídku otevřete klávesou ENTER nebo MEZERNÍKEM. V nabídce položky „ZoomText“ jsou funkce, které umožňují měnit a ukládat celkové nastavení ZoomTextu. Je zde také k dispozici nápověda k programu ZoomText, kterou jinak otevřete standardně klávesou F1.

Příklad: Chcete si nastavit automatické spouštění ZoomTextu po startu počítače. V menu položky „ZoomText“ otevřete dialog Předvolby a v dialogu zaškrtnete položku „Spustit ZoomText automaticky po startu Windows“ a nastavení potvrdíte tlačítkem OK.

Na kartě Zvětšovač si nastavujete vizuální nástroje, jako je velikost a oblast zvětšení, barevné schéma obrazovky, zvýraznění myši, kurzoru či fokusu. Karta Zvětšovač vypadá takto:

Pokud jste po spuštění ZoomTextu v záhlaví některé z karet, můžete mezi kartami přecházet pomocí ŠÍPKY DOPRAVA nebo DOLEVA. Na zvolené kartě vidíte tlačítka, která umožňují přístup k jisté skupině funkcí ZoomTextu. Na zvolenou kartu, tj. mezi tlačítka, pak vstoupíte ŠÍPKOU DOLŮ. Po tlačítcích karty se pohybujete:

- ŠÍPKOU DOPRAVA / DOLEVA, nebo
- Klávesou TAB / SHIFT + TAB

Zvolené tlačítko (tj. tlačítko pod fokusem) zapnete nebo zapnuté tlačítko vypnete

- klávesou MEZERNÍK, nebo
- klávesou ENTER

Příklad: Na kartě Zvětšovač je tlačítko „Myš“. Pokud se na něj přesunete a budete stiskávat klávesu ENTER, bude se zapínat a vypínat zvýraznění myši – zkuste si to.

4.1 Menu tlačítek

Téměř každé tlačítko má vlastní menu, které otevřete takto:

- klepnete na šipku-trojúhelníček pod tlačítkem (to je ikona kontextového menu), nebo
- při fokusu na tlačítku stisknete ŠIPKA DOLŮ.

Příklad: Jste v kartě Zvětšovač na tlačítku „Myš“ (tlačítko je pod fokusem). Stiskněte ikonu **Kontextového menu** nebo klávesu ŠIPKA DOLŮ. Objeví se různé možnosti pro zvýraznění myši. Pro začátek je asi nejlepší si zvolit „dle šablony“ a pak „velký žlutý ukazatel“.

4.2 Dialogová okna

Každá karta je rozdělena do několika částí (skupin tlačítek). Pokud se pohybujete ŠIPKOU nebo klávesou TAB, dostanete se vždy na tlačítko, u kterého ZoomText přečte „otevřít dialog“. Po slovech „otevřít dialog“ následuje název konkrétního dialogu. Po potvrzení tohoto tlačítka se objeví dialogové okno, ve kterém je možné detailně nastavit funkce, které souvisejí s vybranou položkou.

5 Co jsou klávesové zkratky a klávesa ZoomTextu

Klávesové zkratky představují nejrychlejší způsob, jak ovládat ZoomText, protože umožňují zadat příkaz ZoomTextu stiskem jediné klávesové kombinace. Stisk kombinace kláves provedete tak, že podržíte stisknutou jednu nebo více modifikačních kláves (což jsou klávesy CTRL, ALT, SHIFT a klávesa ZoomTextu CAPSLOCK), a potom přitisknete primární klávesu. Například pro zapnutí či vypnutí ZoomTextu držíte stisknuté klávesy CTRL a CAPSLOCK a k nim přitisknete klávesu ENTER. Tato kombinace se zapisuje jako CTRL + CAPSLOCK + ENTER.

Poznámka: Některé aplikace mohou používat stejné kombinace kláves jako klávesové zkratky ZoomTextu. V takovém případě klávesovou zkratku zachytí a zpracuje ZoomText a už ji dále do aplikace nepropustí – nastane pak situace, kterou nazýváme konfliktem kláves. Proto existuje vyhrazená klávesa ZoomTextu CAPSLOCK, protože jiné aplikace ji prakticky nepoužívají. Příkazy s klávesou ZoomTextu zadáváte tak, že stisknete a podržíte klávesu CAPSLOCK a přitisknete jednu nebo více dalších kláves. Takový soutisk nepřepne stav "capslock-stav psaní velkých písmen" a tedy se to neplete se samostatným izolovaným stiskem klávesy CAPSLOCK (který stav „capslock“ přepíná).

Pomocí vyhrazené klávesy jsou tvořeny všechny klávesové zkratky ZoomTextu, které lze rozdělit do tří skupin:

- Vizuální a zvětšovací nástroje, což je kombinace CAPSLOCK + některá další klávesa
- Hlasové funkce, což je kombinace CAPSLOCK + ALT + některá další klávesa
- Ostatní nástroje, což je kombinace CAPSLOCK + CTRL + některá další klávesa

Od verze 11 používá ZoomText také tzv. skupinové klávesové zkratky, o kterých si povíme v dalších lekcích kurzu.

6 Jak nastavit barvy, jas a zvětšení obrazovky

Základním posláním ZoomTextu je všechno na obrazovce počítače patřičně zvětšit a snadno nalézt. Tedy první úlohou nastavení je upravit si velikost zvětšení a barvy na obrazovce tak, abyste vše dobře viděli.

Krok 1: Nastavení barev, jasu

Je třeba si obrazovku nastavit tak, aby nebyla přesvětlená (neoslňovala) a dávala dobrý kontrast obrazu. Jen tak se vám bude lépe pracovat.

Specifické rozvržení barev na obrazovce můžete aktivovat pomocí klávesové zkratky CAPSLOCK + C.

Specifické rozvržení barev můžete také nastavit potvrzením tlačítka BARVY na kartě Zvětšovač. Postupujte takto:

- Klepněte v horní polovině tlačítka „Barvy“ na kartě Zvětšovač. Můžete se také přesunout na tlačítko „Barvy“ a potvrdit je klávesou ENTER nebo MEZERNÍK. ZoomText změní rozvržení barev v počítači.
- Pokud jste na tlačítku „Barvy“, můžete také otevřít jeho menu. ŠIPKOU DOLŮ se přesuňte na položku „Dle šablony“. Zde si můžete ŠIPKOU DOPRAVA vybrat nejvhodnější rozvržení barev.

Krok 2: Nastavení velikosti zvětšení

Při prvním spuštění ZoomTextu je celá obrazovka zvětšena 2x. Toto zvětšení si pravděpodobně budete měnit. Zásada pro práci na zvětšené obrazovce zní: Pracuji při nejmenším možném zvětšení (při kterém ještě vše přečtu), protože pak toho na obrazovce vidím nejvíc (a tedy mám lepší orientaci).

- Zvětšujete kombinací CAPSLOCK + ŠIPKA NAHORU
- Zmenšujete kombinací CAPSLOCK + ŠIPKA DOLŮ

nebo

- Kombinací CTRL + CAPSLOCK + U otevřete rozhraní ZoomTextu
- Klepnete na kartu Zvětšovač
- Klávesou TAB se přesunete na tlačítko „Zvětšení“
- ŠIPKOU NAHORU / DOLŮ měníte velikost zvětšení

Poznámka: Mezi aktuálním zvětšením a zvětšením 1x rychle přepínáte kombinací CAPSLOCK + ENTER. Naučte se uplatnit tuto zkratku vždy, když se potřebujete na zvětšené obrazovce lépe orientovat, např. když chcete vědět, jak velkou část celé obrazovky vidíte nebo v kterém místě celé obrazovky pracujete. Uvědomte si, že při zvětšení 1x vidíte celou obrazovku.

7 Jak nastavit hlas a hlasovou odezvu (echo)

Pokud používáte ZoomText ve verzi Zvětšovač / Odečítač (Magnifier/Reader), bude vám ZoomText hlasovým doprovodem sdělovat vše, co děláte. Tedy druhou důležitou úlohou nastavení je úprava rychlosti hlasu a rozsah hlasové odezvy tak, aby vám to při práci s počítačem vyhovovalo. Takové nastavení zahrnuje odezvu klávesnice při psaní, co ZoomText říká v menu, v dialogích a na dalších ovládacích prvcích aplikace. Toto vše nastavíte vhodnou klávesovou zkratkou nebo na kartě Odečítač, která vypadá takto:

Krok 1: Nastavení rychlosti mluvení (tempa řeči)

Zpočátku je asi rozumné nastavit si hlas pomalejší a až později, když si na hlas zvyknete a na obrazovce se rychleji orientujete, volit hlasový výstup rychlejší:

- Řeč zrychlíte kombinací ALT + CAPSLOCK + ŠIPKA NAHORU
- Řeč zpomalíte kombinací ALT + CAPSLOCK + ŠIPKA DOLŮ

Pozn.: Pokud vás mluvení zahlcuje či obtěžuje, umlčte hlasový výstup klávesou CTRL.

Alternativně tempo řeči upravíte z karty Odečítač. Na této kartě nastavujete rychlost hlasu, odezvu hlasu pro klávesnici a myš, výřecnost, oblasti čtení a jednu z nejpoužívanějších funkcí ZoomTextu - čtečku AppReader. Tempo řeči upravíte takto:

- Kombinací CTRL + CAPSLOCK + U otevřete rozhraní ZoomTextu
- Klávesou TAB se přesunete na tlačítko „Tempo“
- ŠIPKOU NAHORU / DOLŮ měníte tempo řeči

Krok 2: Nastavení odezvy klávesnice a myši

Odezvou klávesnice a myši určujete, jak podrobně vás hlas informuje při psaní na klávesnici a při práci s myší. Zkuste s odezvou trochu experimentovat.

ZoomText může hlasem přečíst slovo nebo řádek, na které či na který ukážete kurzorem myši (toto se nazývá odezvou myši).

Mezi možnými různými nastaveními odezvy myši cyklicky přepínáte kombinací ALT + CAPSLOCK + M.

Nebo odezvu myši upravíte na kartě Odečítač pod tlačítkem „Myš“ takto:

- Kombinací CTRL + CAPSLOCK + U otevřete rozhraní ZoomTextu
- Klávesou TAB se přesunete na tlačítko „Myš“
- Ikonou **Kontextové menu** nebo ŠIPKU DOLŮ rozbalíte menu tlačítka „Myš“. Jsou zde k dispozici možnosti „Bez odezvy“, „Okamžitá“, „S prodlevou“.

Odezva (echo) klávesnice umožňuje, abyste při psaní na klávesnici slyšeli

- psané znaky,
- napsaná slova,
- obojí – znaky i slova.

Mezi možnými různými nastaveními odezvy klávesnice cyklicky přepínáte kombinací ALT + CAPSLOCK + K.

Alternativně odezvu klávesnice nastavíte také tlačítkem „Klávesnice“ na kartě Odečítač:

- Kombinací CTRL + CAPSLOCK + U otevřete rozhraní ZoomTextu
- Klávesou TAB se přesuňte na tlačítko „Klávesnice“
- ŠIPKOU DOLŮ nebo ikonou **Kontextové menu** otevřete menu tlačítka „Klávesnice“, kde si vyberete jednu z možností Znaky, Slova, Znaky i slova.

8 Klávesové zkratky používané v této lekci

Volby základních funkcí

Příkaz	Klávesová zkratka
Vizuální a zvětšovací nástroje	CAPSLOCK + některá další klávesa
Hlasové funkce	ALT + CAPSLOCK + některá další klávesa
Ostatní nástroje	CTRL + CAPSLOCK + některá další klávesa

Rozhraní a zvětšování

Příkaz	Klávesová zkratka
Uživatelské rozhraní ZoomTextu	CTRL + CAPSLOCK + U
Zvětšit / Zmenšit	CAPSLOCK + ŠIPKA NAHORU / DOLŮ
Přepínat zvětšení aktuální / 1x	CAPSLOCK + ENTER

Vizuální funkce

Příkaz	Klávesová zkratka
Ukazatel myši	CAPSLOCK + M
Rozložení (filtrace) barev	CAPSLOCK + C

Hlasové funkce

Příkaz	Klávesová zkratka
Zrychlit / Zpomalit řeč	ALT + CAPSLOCK + ŠIPKA NAHORU / DOLŮ
Umlčet	CTRL
Odezva klávesnice	ALT + CAPSLOCK + K
Odezva myši	ALT + CAPSLOCK + M

Pozn.: CapsLock je vyhrazená klávesa ZoomTextu; původní funkci psaní velkých písmen jí vrátíte rychlým dvojitým stiskem a stejným způsobem pak zase vyhradíte pro ZoomText.

Seznam všech klávesových zkratk najdete v manuálu ZoomTextu a nezoufejte: Nemusíte si pamatovat ani omezený seznam zkratk výše, naučte se jen ty z nich, které budete často používat. Nemusíte si dokonce pamatovat žádné zkratky, vždy lze odpovídající akci provést z menu, jenom je to pak trochu delší, na více stisků.

9 Jak dále

S nastaveními, která jste prošli výše, už byste měli dokázat produktivně pracovat ve všech aplikacích. Začněte a zkoušejte si to. Nezapomínejte ani na možnost doplnit si podle potřeby tento kurz další náповědou, která je v ZoomTextu k dispozici: český manuál či on-line náповěda, kontextová náповěda a tzv. tooltipy (kontextová náповěda k nástrojům a tlačítkům).

9.1 Obsah dalších lekcí

- Lekce 1: Práce na internetu a s e-mailem (Edge)
- Lekce 2: Práce s textem (Word)
- Lekce 3: OCR a čteme PDF (FineReader)
- Lekce 4: Práce v tabulkovém procesoru (Excel)
- Lekce 5: Pro mírně pokročilé

9.2 Licence

Tento kurz je určen pro výuku zrakově postižených uživatelů speciálního zvětšovacího a odečítacího programu ZoomText nebo Fusion a autoři kurzu nabízejí pro tento účel celý text nebo jeho části k bezplatnému použití a volnému šíření. Zároveň však autoři prosí, aby přitom vždy byl uváděn odkaz na tento původní zdroj, z něhož použití textu kurzu nebo jeho částí pochází. Pro jiný účel, než výše uvedený, nelze text kurzu nebo jeho části bez souhlasu autorů použít, v žádném případě jej nelze šířit za úplatu.

9.3 Poděkování a kontakt

Autoři velmi děkují za všechny připomínky a návrhy na doplnění kurzu, které chápou jako společnou snahu pomáhající ke zlepšení výuky uživatelů uvedených produktů. Případné připomínky či návrhy k obsahu kurzu zasílejte prosím redaktorovi kurzu na adresu: verner.bretislav@spektra.eu.

Zpracování kurzu bylo částečně sponzorováno družstvem Spektra, v.d.n., které je zároveň autorizovaným prodejcem předmětných produktů (www.spektra.eu).

